

СТОРИНКАМИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ЖУРНАЛУ ДЛЯ ДІТЕЙ «УКРАЇНСЬКА ЛАСТІВКА» (1933-1940 рр.)

У статті автор досліджує особливий період (1920-1930 роки) в історії української дитячої літератури: вивчення феномену «дитяча поезія буковинців» та видання дитячого часопису «Українська ластівка».

Доведено, що саме твори для дітей буковинських письменників є гідним внеском у скарбницю української дитячої літератури, засвідчивши достатньо високий рівень розвитку буковинського письменства, призначеного найменшим читачам.

Ключові слова: дитяча література, дитячий часопис, поезія.

В статье автор исследует особый период (1920-1930 годы) в истории украинской детской литературы: изучение феномена «детская поэзия буковинцев» и издание детского журнала «Украинская ласточка».

Доказано, что именно произведения для детей буковинских писателей – достойный вклад в сокровищницу украинской детской литературы, засвидетельствовав достаточно высокий уровень развития буковинской словесности, предназначенной самым маленьким читателям.

Ключевые слова: детская литература, издание детского журнала, поэзия.

In the article the author examines the special period (1920-1930) in the history of Ukrainian children's literature. A child is studying the phenomenon «bukovyntsviv poetry» and publishing children's magazine «Ukrainian swallow».

Prove that it works for children Bukovynian writers are worthy contribution to the treasury of Ukrainian children's literature witnessed a high enough level of Bukovynian literature assigned the lowest readers.

Key words: children's literature, children's magazine, poetry.

1920-1930-ті роки – особливий період в історії української дитячої літератури, оскільки доводиться говорити про нього як про єдність трьох складових: таке, що розвивалося у принципово відмінних одне від одного суспільно-політичних умовах письменство Західної України, Східної України, тобто підрадянської, та діаспори. Найбільша ідеологічна заангажованість характерна для творчості радянських літераторів і тих, хто здійснював контроль за їхньою діяльністю, намагаючись спрямувати зусилля усього суспільства на виховання дітей у дусі комуністичної ідеї. Одне із свідчень цього – поява в радянській Україні таких дитячих журналів, як «Червоні квіти» (1923-1930 рр., із 1931 р. – «Піонерія»), «Більшовиченя» (1925 р.), «Жовтень» (1928-1941 рр., з 1948 р. – «Барвінок») та ряд інших. Промовисті назви віддзеркалювали реалії епохи побудови соціалізму й мали на меті створити людей новітньої формації. Цим завданням підпорядковувався літературний процес. «Радянський

письменник мусить виховати у свого читача вміння і бажання ставити собі за мету виконання лише громадсько-корисних справ» – проголошував один із провідних дитячих письменників тих часів Микола Трублаїні [8, с. 274].

Основними темами в радянській українській літературі для дітей тих років були соціалістичне будівництво та участь у ньому молоді, організація і зміцнення колгоспів, а серед проблем, що їх ставили автори у творах, адресованих юній читацькій аудиторії, «неодмінно була проблема колективного й індивідуального» [4, с. 446], що розв'язувалася через самозречення і самопожертву героїв, індивіда на користь загалу. Якщо у 1920-х роках інтенсивніше розвивалася дитяча поезія, то у 1930-х – проза. Але й у ті роки повчальні думки про корисність праці, радість життя в Радянському Союзі, а також про красу довкілля доносили своїми творами В. Бичко, Н. Забіла, О. Донченко та інші літератори. Майже не робився акцент на родинних і людських

цінностях, що могли суперечити загальній тенденції виховання підростаючого покоління на комуністичних ідеалах. Повторимося, така ситуація була добре спланована, цензурний тиск робив просто неможливим проголошення, скажімо, національних ідей.

Що ж стосується творчої інтелігенції Західної України, то навіть в умовах іноземного поневолення вона спромоглася на доволі активний розвиток власне української дитячої літератури. Трибуною для виступів часто ставали періодичні видання: скажімо, у Львові виходили журнали «Світ дитини», «Світ молоді», «Малі друзі»; у Рогатині на Станіславщині – журнал «Дзвіночок»; у Чернівцях – «Українська ластівка». Всі вони користувалися величезною популярністю і розповсюджувалися не лише на західноукраїнських землях, а й за межами материкової України.

Видавці, автори вміщуваних творів, дописувачі прагнули розширити обрії світу особистості покоління 1930-х років, поліпшити духовні якості своїх малих друзів.

Такими були виховні цілі і видавців чернівецького часопису «Українська ластівка». Подаємо їх за працею М. Гараса «Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887-1937 рр.)» (Чернівці, 1937 р.): «1. Родинні обов'язки й повинності дитини (до мами, татка, старших і менших братиків і сестричок, до бабки, дідика, тітки, вуйка і т. д.). 2. Товариські обов'язки дитини до своїх ровесників, як і до чужих людей (чемність). 3. Відношення дитини до її природного оточення (звірята, пташки, квіти, дерева...). 4. Патріотичне виховання (історія, географія, література, мова). 5. Моральне виховання (самоопанування, заохота до праці, чистість характеру тощо). 6. Релігійне виховання (побожність, молитви за батьків, за великих людей українського народу...). 7. Ошадність, точність, витривалість... 8. Жертволюбивість на народні цілі і багато іншого» [3, с. 146].

Яскравим явищем і літературного, і педагогічного життя Буковини, знаком національного відродження стало видання в Чернівцях у 1933-1940 роках журналу «Українська ластівка».

Часопис цей виявився гідним наступником своїх давніших попередників. Ще в 1894-1896 роках товариство «Руська школа» подарувало малечі та юним читачам «Ластівку», редаговану відомим громадсько-політичним, культурним і освітнім діячем Омеляном Поповичем. Згодом, у 1930-1931 роках, на знак пошанування пам'яті цього батька українського шкільництва на Буковині почав виходити український дитячий журнал «Українська ластівка» (правда, було надруковано лише три числа).

Що ж до «Української ластівки» 1933-1940 років, то вона виявилася заснованою у короткотривалий період послаблення заборон щодо української мови з боку уряду королівської Румунії. Студентська молодь, викладачі вищих шкіл, а головне – вчителі об'єднали зусилля задля підготовки до виходу в світ дитячого часопису, котрому судилося стати

на той час єдиним літературним, у тому числі ілюстрованим журналом буковинських дітей. Ініціаторами й першими редакторами видання стали студенти Василь Якубович і Омелян Драчинський. Пізніше, від 1934 р., справу перейняли такі діячі товариства, як Теофіл Бриндзан, Микола Гарас, Кастан Горвацький, а відповідальним редактором був тогочасний голова «Української школи» Антін Кирилів. З юначим запалом і доданою роками мудрістю вони і взялися до роботи.

Відкриваючи перший номер журналу, В. Весняний у віршованому зверненні «До української дитини» виклав програму й мету нового видання. Юним читачам пропонувався друг і порадник, який навчатиме, «Як у світі жити, // Як старшого шанувати, // Родичів любити» [1, с. 2], вводитиме у героїчний світ давнини. Погляд видавців скеровувався, звісно, не лише на замилювання минувшиною, але й у майбуття. Дітям давали орієнтири: якими бути, аби «добро вернуло» і врадувалася Україна-ненька.

Кошти на видання переважно надходили від товариства «Українська школа», а також з передплати; матеріальну підтримку надавали буковинці й галичани, громадяни країн Європи, Америки і навіть «Українська громада» з Гавани. По кілька леїв до спільної скарбниці додавали й самі юні «уленки» (так автор статті-звернення «Любі діти» [6, с. 14] пропонував називати читачів журналу; загадкові прізвиська розшифровувалися просто: у – українська, л – ластівка, а -енко й -енка, відповідно, позначали хлопчиків і дівчаток). Скажімо, на зібрані у Різдвяні свята гроші діти купували не солодощі, а віддавали на улюблений журнал.

*В Чернівцях на сам Святвечір
Враз колядували
Й на пресовий фонд «Ластівки»
Двісті левів дали [2, с. 15], –*

залишив нам віршовану згадку про зворушливий вчинок малечі Василь Весняний.

Якщо спочатку загальне число передплатників складало 300 осіб, то після 1937 р. воно зросло до 1000. Можливо, позитивний результат завдячував і такому заходові завзятих членів товариства, як чергування вчителів-«пенсіонерів» у приміщенні «Української школи». Щоби поширювати й рекламувати журнал, поліпшувати зв'язок між читачами й редакційною колегією, К. Горвацький запропонував цей спосіб, і «зарядження виказалось вельми корисним так для газети, так і для товариства «Українська школа» взагалі» [3, с. 114].

Січневий номер «Української ластівки» 1933 р. з'явився «навіть завчасно – вже перед Різдвом 1932 р.» [3, с. 146] (йдеться про католицьке Різдво, що відзначається 25 грудня) – й був святковим подарунком для спраглих рідного слова буковинців. Журнал, як було сказано, виходив до 1940 р. В той рік з'явилося шість чисел. Червневий номер виявився останнім, адже 28 червня до Чернівців увійшли

радянські війська, а новій владі, власне, як і попередній, був явно не потрібний журнал із виразним національним обличчям. Зазначимо, що упродовж восьми років існування «Української ластівки» не завжди виходило по 12 чисел. Це стосується 1938 р. (з'явився один номер) і 1939 р. (два номери), коли вкотре посилюлися репресії, надто після сумнозвісних подій на Шевченківському святі 1937 р. Тоді, як відомо, українські студенти свистом зустріли виконання гімну королівської Румунії. Каралося використання української мови службовцями, під заборону потрапила також діяльність товариств, організацій і навіть послугоування національною атрибутикою. Видавці у доступній дітям формі намагалися пояснити, чому ті були позбавлені улюбленого журналу: мовляв, «поганий шуліка» не дозволяв «Ластівці» донести його до читачів, однак вона врятувалася. Журнал у той час став не тільки своєрідним підручником із рідної мови: оскільки у 1930-х роках бракувало дидактичних матеріалів, то видавці ставили за мету зробити часопис аналогічним навчальному посібникові, своєрідним підручником громадянської мужності. «Учіться, любі діточки, читати й писати по-українськи, бо це ваша рідна мова, якою ви розмовляєте так щиренько з вашими любими родичами... Не забувайте ніколи, що ви українці і працюйте на славу нашому народові» [1, с. 2].

У контексті розвитку дитячої поезії кінця XIX – перших десятиліть XX ст. досліджувалася творчість тих авторів, котрі друкувалися в часописі «Українська ластівка» – яскравому та оригінальному явищі не лише в історії преси, а й літератури, культури загалом. До співпраці тоді, у 1933-1940 рр., було залучено широке коло буковинських письменників: Костянтину Малицьку (Віру Лебедову), Дмитра Макогона, Омеляна Масикевича, Михайла Івасюка, Івана Бордейного, Домку Ботушанську, Василя Олесенка, Осипа Дуду та багатьох інших. У журналі вміщувалися різножанрові твори для дітей, спрямовані на повноцінне виховання підростаючого покоління української нації.

Особливо багато друкувалося віршів. Саме з їх допомогою автори часопису плекали патріотизм юних буковинців, прищеплюючи відчуття приналежності до нації через формування у свідомості дитини нерозривної єдності «батьківщина – Батьківщина», як у вірші О. Масикевича «Рідний край». Аби міцним був зв'язок з рідною землею, аби діти не страждали від безпам'ятства, вболівав і письменник-емігрант С. Черкасенко. Літератори не обмежувалися вихованням любові тільки до якоїсь однієї частини України, а послідовно проводили думку, що буковинці – громадяни соборної держави. Це зробив, зокрема, В. Олесенко у творі «Гей, ростіть, малі герої!», здійснюючи уявну мандрівку визначними місцями української землі. Співзвучність ідеї вірша, викладеній у заклик «Гей, ростіть, малі герої, // Й дайте волю тій країні, // Нашій славній Україні!», знаходимо в поезії галицького автора Ю. Шкрумеляка «Твій рідний край». А це свідчить, що дух національного

піднесення панував на усіх західноукраїнських землях.

Систематичними були звернення літераторів «Української ластівки» до вітчизняної історії, зокрема козаччини. Серед славних лицарів війства запорозького шукалися і знаходилися гідні приклади, а ідеал їхньої звитяги й мужності, безкомпромісності у боротьбі з поневолювачами пропонувався як зразок підростаючому поколінню. Це підтверджують вірші О. Масикевича «Малий козак», Віри Лебедової «Поставали козаченьки», Ігоря Орленка «Молодий козак» і «Якого ми роду» та інші.

А загалом атмосфера Європи 1930-х років була насичена передчуттям глобальних катаклізмів. Світ жив в очікуванні змін. Цей імпульс бойової готовності до звершень, спонукання до чину передав О. Дуда у вірші «Будися, дитино!».

Відгомін суспільного життя знаходимо і в тих творах «Української ластівки», котрі присвячувалися шкільній темі. Приміром, у вірші В. Олесенка «Кличе дзвін» дано чітко зрозуміти, що в школі 1930-х років навчали не лише шкільних премудростей, а й формували стійкі громадянські переконання, там прищеплювалася думка про необхідність у майбутньому і собі виступити на кону історичних подій.

Показово, що завдяки поезії читачі «Української ластівки» з дитинства прилучалися до сповідання поваги до родинних цінностей. Щоб виплекати це почуття, в журналі друкувалися твори, автори яких висловлювали найщиріші почуття до найближчих людей, особливо ніжні адресували матерям. Твори такої тематики з'являлися, як правило, найчастіше в травневих числах, коли світ відзначав День матері. Так, В. Весняний у вірші «Найкраще слівце», О. Задума (І. Бордейний) у вірші «Птаха-матір» стосунки матері і дитини показали у різних ракурсах. Для ліричного героя В. Весняного – сироти – немає на світі наймилішого слова, ніж «мама», бо найближчої людини поруч нема. Тужливе квиління малюнка, котре теж залишилося без опіки, цілком у дусі народної творчості передала Д. Ботушанська у вірші «Сирота», таким чином продовживши традиції Т. Шевченка та Ю. Федьковича. У віршованому оповіданні О. Задуми взагалі поєдналося кілька проблем: авторитет батьків мусить мати першорядне значення для дітей, ото ж, усім належить замислюватися над наслідками своїх учинків.

Одним із завдань «Української ластівки» було виховання у дітей релігійних почуттів, тож не дивно, що на сторінках часопису ми натрапляємо на твори відповідної тематики. Показовим тут виглядає вірш «Христос воскрес!» Д. Макогона: священний зміст Великодня автор спробував пояснити, спираючись на знання дітей про Святе письмо.

Урізноманітнили тематичну палітру дитячого видання талановиті зразки пейзажної лірики буковинських авторів. Олюдненою, динамічною постає природа, скажімо, у творах П. Куценка («Зимою»), О. Дуди («Зима»), О. Масикевича («Весняна пісня»). Персоніфіковані образи морозу, завірюхи, вітру

виявилися зрозумілими дітям, адже схожі на казкових персонажів, дали поживу для фантазії та уяви, спонукали, може, й до власної творчості.

Важливі морально-дидактичні настанови містить віршоване оповідання М. Гараса «Тепла шуба», в якому автор застерігає читачів від хвастошів, вчить відрізняти справжніх друзів й удаваних. Крім того, цей літератор своїми стараннями підтримав і розвинув на Буковині традиції жанру віршованого оповідання.

Цікаво сприймалася читачами дитячого журналу також байка: у цьому стародавньому жанрі особливо виявили свій хист О. Масикевич і М. Гарас. Використовуючи здобутки у цій царині Л. Глібова, Ю. Федьковича, С. Яховича, І. Красіцького, вони створили власні твори, наближені своїм колоритом до місцевого читача, і тим самим збагатили скарбницю вітчизняного байкарства.

У журналі з'явилася й кілька гумористичних віршів авторства О. Масикевича та М. Кумки, які переконують, що ці поети були й до всього чудовими психологами. Сюжетами їхніх творів стали переважно кумедні випадки з дитячого побуту. Зрозуміло, що такі віршики якнайліпше прислуговуються до виховання почуття гумору, вміння розуміти комічне й анітрохи не застаріли для сучасного читача.

Колегам І. Бажанського – літераторам і педагогам К. Чертенко-Костецькій і М. Гарасові – належить також низка загадок. Вони віддзеркалюють творчу манеру цих авторів: простотою і лаконічністю висловлювання характеризуються мініатюрні твори К. Чертенко-Костецької, а складніші метафори притаманні стилю М. Гараса. Проте обох поетів

об'єднує здатність творити в написаному відчутний буковинський колорит, спонукати до роздумів, дарувати радість пізнання.

Загалом, як переконалися, вірші буковинських письменників для дітей прості за формою і доступні для юних читачів своєю емоційністю, зверненням до цікавого дитині матеріалу. Мова цих творів щедро пересипана емоційно забарвленою лексикою, словами зі значенням пестливості, такими, що збуджують позитивні емоції. Риторичні фігури (передовсім питання і ствердження), й тропи, а ще засоби милозвучності широко використовувалися авторами для естетичного виховання дитини, формування її художніх смаків.

Дитяча поезія буковинців є органічною частиною їх літературної спадщини. Ці твори виявилися гідним внеском у скарбницю української дитячої літератури, засвідчивши достатньо високий рівень розвитку буковинського письменства, адресованого найменшим читачам. «Переїжджаючи через Чернауць наша славна виховниця Софія Русова висловила похвално про «Українську ластівку» й постаралася про те, що цей наш журналік уміщений був також на педагогічній виставі в Женеві», – писав М. Гарас [3, с. 147].

Вивченням феномену «Української ластівки» 1933-1940 років займалися Олекса Романець, Микола Гнеп, Лідія Ковалець. У контексті періодики Північної Буковини її розглядав львівський науковець Мирослав Романюк. Проте багато аспектів, пов'язаних саме з усебічним розглядом творів дитячих письменників краю, залишилися не достатньо вивченими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Весняний В. До української дитини! / Василь Весняний // Українська ластівка. – 1933. – № 1. – С. 2.
2. Весняний В. Колядки для «Ластівочки» / Василь Весняний // Українська ластівка. – 1940. – № 2. – С. 15.
3. Гарас М. Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць 1887–1937. Пропам'ятна книжечка, видана з нагоди 50-их роковин існування цього товариства / Микола Гарас. – Чернауць, 1937. – 147 с.
4. Історія української літератури ХХ століття : У 2 кн. – Кн. 2. – Ч. 2 : 1960–1990 роки : [навчальний посібник] / [за ред. В. Г. Дончика]. – К. : Либідь, 1995. – 517 с.
5. Ковалень Л. Про журнал, який був для дітей учителем і другом : [Про журнал «Ластівка»] / Лідія Ковалень // Буковинський журнал. – 2003. – № 2. – С. 246–249.
6. Любі діти / [автор тексту Ваш стрийко] // Українська ластівка. – 1933. – № 5. – С. 13–14.
7. Романюк М. Українська преса Північної Буковини (1918–1940 рр.) / Мирослав Романюк. – Львів : Фенікс, 1996. – 194 с.
8. Українська дитяча література : Хрестоматія критичних матеріалів : У 2 ч. – Ч. 2. – К. : Вища школа, 1969. – 352 с.

Рецензенти: Мельничук Б.І., д.філол.н, проф.,
Мельничук Я.Б., к.філол.н., доцент

© Філіп Ю.Л., 2009

Стаття надійшла до редколегії 25.10.09